

● غلامرضا یاسی پور

تاریخچه مجلات ریاضی در ایران (۲۲)

مجله یکان مقالاتی دارد با عنوان «خاطراتی از کنگره‌های بین‌المللی ریاضیدانان» که نویسنده آنها دکتر محسن هشترودی^۱ است. در این شماره، مرحوم هشترودی یادی از کنگره مسکو در ۱۹۳۵ کرده است و طی آن می‌نویسد:

«این کنگره آخرین کنگره بین‌المللی ریاضیدانان قبل از جنگ جهانی دوم بود. شبی پس از پایان جلسه رشته هندسه دیفرانسیل و توپولوژی، کارتان فقید (الی کارتان بزرگ) و اسخوتن «Schowten» (که هم اکنون رئیس مرکز ریاضی امستردام است) و هرمان و ایل «Hermann Weyl» و دسته‌ای از محققین در حسابهای تانسوری و نظریه التصافها گفتگو می‌کردند. کوجهای مسکو در نزدیکی کرملین همگی تقریباً رو به کرملین ره می‌برند، گویی متمرکزند. وایل فقید این سؤال را عنوان کرد که: «آیا هندسه مقیاسی وجود دارد که در ژئودزیکهای آن (اقصرفاصله، در اینجا باید اشاره کرد که در تمام فضاهای مقیاسی ژئودزیکها و خطوط مستقیم بر هم منطبق نیستند، یعنی، بین دو نقطه، یک خط مستقیم و یک منحنی اقصرفاصله وجود دارد که از هم متمایزند) همه متمرکز باشند؟» آن شب، پس از جدا شدن این عده از هم، اسخوتن شبانه این التصاق را پیدا کرد که هم‌اکنون به نام او در روسیه شوروی

شماره ۲۷ مجله یکان را ورق می‌زنیم. بهای این شماره با ۵۶ صفحه مطلب، همچنان ۲۰ ریال است. مجله همچنان اعضای هیأت تحریریه و سردبیر ندارد و اغلب کارهای آن از جمله نوشتن غالب مقالات آن را صاحب امتیاز و مدیر مسئول آن انجام می‌دهد. و در آن غیر از مطالب ریاضی از مسایل فیزیک و شیمی نیز می‌توان خبر گرفت.

در سرمقاله مجله، با عنوان دبیرستانهای خاص چنین آمده است که:

«عدم توجه دستگاه آموزشی در بهبود وضع دبیرستانهای دولتی و سهل‌انگاری یا عدم توانایی در تکمیل کادر آموزشی آنها بین معلومات محصلین این مدارس و محصلین مدارس ملی (یعنی، غیر انتفاعی فعلی) اختلاف سطحی پدید آورده است. اجرای برنامه‌های خاص در دبیرستانهای ملی (اشاره به ماده واحد، مصوب هزار و صد و دوازدهمین جلسه شورای عالی فرهنگ، ۴۴/۱۱/۲۴، که طبق آن اجازه می‌دهد برنامه جامع کمیسیون خاص در دبیرستانهایی که آمادگی دارند اجرا شود) این اختلاف سطح را بیشتر خواهد کرد و این خود نسبت به اکثریت محصلین که استطاعت مالی برای تحصیل در مدارس خاص را ندارند ظلمی فاحش خواهد بود.»

چای را خریداری کرد. صندوق اول محتوی چای سبز و صندوق دوم محتوی چای سیاه بود. بعد از آنکه چایها را مخلوط کرد، توانست بیست و دو بسته مکعب شکل از نوع چای مخلوط فراهم آورد. نسبت اختلاط دو چای را تعیین کنید.»

اشاره‌ها:

۱. دکتر محسن هشترودی، استاد ارجمند ریاضی دانشکده علوم دانشگاه تهران بود، اما وقایع زمانه استاد را از کار اصلی اش بازداشت و به کار مصاحبه با مجله‌های آن زمان وادار کرد و بازده کار استاد را به حداقل رساند.
۲. این موضوع نشان می‌دهد که چگونه اوضاع اجتماعی می‌تواند بر وضعیت علمی اثر گذارد. در این باره به این چند بیت سعدی نیز که از قصیدای است در مدح صاحب دیوان توجه کنید:

مگر به صاحب دیوان عالم عادل	به هیچ خلق نباید که قصه‌پردازی
بدین قدر نتوان گفت مرد را فاضل	نه زان سبب که مکائی و منصبی دارد
جو ابر بر همه عالم به رحمتی شامل	از آن سبب که دل و دست وی همی بلند
بسی نماند که هر ناقصی نبود کامل	ز بس که اهل هنر را بزرگ کرد و نواخت
۳. یعنی دایره کامل، نه مسیر متعارفشان که می‌دانیم بیضی است.
 ۴. یعنی محاسبات با تجربه بخواند.

به التصاق اسخوتن معروف است. عجیب است که در ممالک غریب، گاهی این التصاق را به نام التصاق مسکو می‌نامند.

نویسنده این سطور قریب ۱۵ سال پیش، خواص محرم این التصاق را تعیین کرد و مقارن همان زمان آندره لیشنروویچ، استاد کلژدوفرانس نیز ثابت کرد که بین فضاهای نقطه‌ای (فضاهایی که با نقطه معرفی می‌شوند نه با نقطه و یک امتداد یا با نقطه و یک سطح) تنها فضایی که به سیستمهای غیر هلنوم مکانیک تحلیلی مرتبط است، همین التصاق نیمه متقارن اسخوتن است. این التصاق را نیمه متقارن می‌نامند زیرا به پیمایش فضا از روی یک حامل تنها و به کمک تانسور اصلی معین می‌شود (بدیهی است که این فضا فضایی عادی نیست، یعنی، دارای انحناست، پیمایش فضا انحنای مربوط به انتقال مبدأ مختصات است.)

نظیر این امر در بسیاری از کنگره‌ها اتفاق افتاده است که مسأله‌ای در جلسه‌ای از رشته‌های کنگره یا حتی در خارج از جلسه مطرح شده و یک شبه توسط یکی از ریاضیدانان مقتدر حل گردیده است.

مجله قسمت ثابتی دارد به نام «از هر جایی یادداشتی» که در آن چنانچه از نامش پیداست به مطالب گوناگون و شنیدنی می‌پردازد. در این شماره، یعنی شماره ۲۷، در این صفحه و تحت عنوان زیچ چیست؟ از گاهنامه ۱۳۰۹ سید جلال‌الدین طهرانی، چنین می‌خوانیم:

«در اصطلاح علمای هیأت و نجوم، زیچ عبارت است از جدولی که کمیت حرکات سیارات در آنها ضبط شده بنا بر آنکه سیارات به گرد شمس مدارات مستدیرتأمه^۲ پیمایند. چه بدین فرض، مقدار حرکت هر سیاره را در هر لحظه می‌توان تعیین نمود و برای آنکه مواقع محسوبه سیارات مطابق با مرصود شود، اصلاحات در جداول قائل شده‌اند و برای آن اصلاحات نیز جداولی وضع نمودند موسوم به تعدیلات (اصلاح حرکت مابین مدار دایره و بیضی) -

خلاصه، زیچ کتابی است که حاوی جداول راجع به حرکات سیارات و تعدیلات باشد که بتوان در هر وقت، موقع حقیقی سیاره‌ای را از روی آن جداول تعیین نمود.»

در بخش ثابت سرگرمیهای ریاضی، معمایی داریم با عنوان اختلاط چای از سام لوید؛ معماپرداز نابغه، که در آن چنین آمده است:

«یک تاجر چینی دو صندوق مکعب شکل با ابعاد مختلف